

SZELE BÁLINT

Hang a kincsesfal mögött

Kovács Imre Attila: *A megkerült téma – mendemondák*

Érdekes és gazdag könyvet vehet kezébe az olvasó, ha rábukkan Kovács Imre Attila kötetére. Az *Érti-e Babits Rortyt?* (2003) című esszé- és tanulmánygyűjtemény után a szerző most válogatott írásait, „másfélperceseit” rendezte sajtó alá. Az író grafomániával határos termékenysége szülte meg a válogatás gondos igyekezetét is – öt nagy témakörben kilencven írást olvashatunk, melyeknek egyetlen közös vonása talán a besorolhatatlanság: a kötet alcíme „mendemondák” néven illeti őket (mendemonda *fn.* – szóbeszéd, pletyka – mondja a *Magyar Értelmező Kéziszótár*) de a felületes olvasó számára is nyilvánvaló, hogy ez csak elterelő hadművelet a író részéről, szó sincs itt holmi mendemondákról. Inkább van szó olyan írásokról, melyek magabiztos stílusbeli tudásuk erős fala mögé bújva zengik a nyelv mindenütt-jelenvalóságát, retorikai erejét, s a meghatározó nem a szövegek klasszikus értelemben vett tartalma – bár az író címválasztása ezt igyekszik sugallni –, hanem az irodalmi köntös, a ruha, amely szépségével, elmésségével próbálja a néző figyelmét magára vonni.

Már néhány oldal elolvasása után észrevevesszük, hogy mennyire domináns az írások nyelvezete: „jól megcsinált”, okosan komplex mondatok követik egymást, időnként közmondásszerű szentenciákkal vegyítve; minden precízen megszervezett, olyanok a mondatok, mint egy kis szó-hadsereg, amely

fokozatosan, hullámokban támad. Erősen metaforikus, jelentéssel terhelt nyelv ez, melyben „kovácsizmusnak” ható összetett metaforák tágitják-szűkítik a jelentéstartományokat. „A hosszúnyelű pártirányítás végére ékelt helyi pöröly” – jellemez szemléletesen az egyik írás (12.);

máshol az élő metaforába oltott közhely véteti észre magát – „mekkorát fordult egyre repedtebb sarkán a vénülő világ” (41.); megint másutt ijesztő imagista képzavar borzolja az olvasót: „bosszús egekre nyelvfreskózott végítéleti regény” (8.). S a legjellemzőbb talán az igazi kovácsizmus, a kötet sava-borsa, a profán hasonlatba oltott magasztos, a földi és az égi (vagy bármi más összenem-illőség) megdöbbenően komplex gondolati egysége: „az ég-föld-alvilág – éhes lélekkel kitalált – hamburgerének húsos közepe” (91.).

„Elvileg [...] benne vagyunk az irodalomban” – írja a szerző a sokatmondó című *Szavak ópiuma* fejezetben (128.). Gyakorlatilag is. Kovács Imre Attila írásaiban sajátos látásmódja mellé egyfajta költői prózanyelvet teremtett (amely sokszor költőien zenei is: pl. ahol „a menza vad várakozói alkottak alakzatot” [149.]), melyet éppolyan nehéz megérteni és élvezni, mint a „csak” költeményeket, mégis magukkal ragadnak, csábítják az olvasót a felfedezésre. A kötetben meghatározó elem az írásmód, és az ebben közvetített, a nyelv képiségeből és esztétikájából fa-

kadó retorikai erő, amely egyszerre ragadja meg és taszítja el magától az olvasót. A szerzői és – ritkábban – az olvasói szöveg között egyensúlyozó írások sokszor szándékosan elidegenítik a befogadót, pedig bevallott céljuk az olvasó bevonása, az őszinte-személyes történetmesélés is.

Ám ez utóbbi sokszor háttérben marad akkor is, ha az elbeszélő részeket az író simábbra hangszereli. A szerző gyakran, jó érzékkel vált a két szöveg-mód között, de az elnyújtott hatásokkal nem számol: míg a stilizáltabb metaforikus részek az olvasó gondolatában rátelepsznek az őket követő közvetlenebb hangú szakaszokra, utóbbiak végül átfókuszálják az olvasó figyelmét, megnehezítve a stilizált irodalmi térbe való visszatérést. (Ez adja meg a szövegnek a bevezetőben említett hullámjellegét.) Talán ide kívánczik az a megjegyzés, hogy a stílus-komplexitással való folyamatos birkózásba belefáradt, a személyes hangot (a címben említett „témát”) kereső olvasó helyenként örül az egyszerűen csak őszinte vagy megható történeteknek, míg a stílust élvező, a nyelvi bravúrokban örömet lelő olvasót éppen az ilyen részek zökkentik ki. S mivel a kettő között gyors, hirtelen váltások vannak, ember legyen a talpán, aki mindezt élvezni és követni tudja. Ezért lehet sokszor olyan érzésünk, hogy a szöveg „puha”, jelentései sokfelé szaladnak, kósza gondolatokon túl nem mondanak el semmi összefüggőt vagy jelentőségteljest: Kovács Imre Attilánál a stílus az önmagába belefeledkező műalkotás. „Miért ne lehetne irodalmi igénnyel fogyókúra receptet írni” (47.) – összegezi mintegy saját alkotói módszerét a szerző.

E stilisztikai mutatvány mellett még egy mindent átható motívum vezérli a szövegeket: az életre keltés retorikája,

amely kétféleképpen értelmezhető; egyrészt megpróbálja a világot megváltoztatni a nyelv ereje által, másrészt megkísérli az írói szubjektum megőrzését is: „[...] írni kellene [...] Hogy egy kicsit még élhessenek, hogy egy kicsit még élhessek” (6-7. oldal, kiem. Sz. B.). A betű az élet, az írás teremtő aktusa elodázza a halált, az elnémulást, s ha az írói szubjektum él, él az író is – sugallják az írások. Lépten-nyomon érezhető a nyelv erejébe vetett hit, az, hogy az „irodalmi kántálás”, a mondatok „szöveggé bűvölése” (143.) meggyógyíthatja a világot. Vagy legalább szebbé teheti. Ez a hit hajtja Kovács Imre Attila tollát, s így alakul ki az, ami a hemingwayi jéghegy-effektus ellentéte: a túlzás-effektus, melynek során az író sokkal többet ír annál, ami szükséges, szabályosan körülírja témáját, kalandozik, hogy az olvasónak kelljen lefejtene a felesleget, kihámozni a kommentárból a mondanivalót, s ha nem elégedett, az író széttárhajta karjait: ‘rosszul faragtad, öregem!’ „Nem szabad rögtön a tárgyra térni!” – hangzik az első számú ars poetica, amely szerint a legszebbek a „mondatok vég nélküli, vonós legátói” (140.). Itt válik értelmezhetővé a cím – „a megkerült téma” – kétértelműsége: körülkerüljük, jól szemügyre vesszük a témát, de aztán kicsit másról, sokkal többet írunk. Képekkel, metaforákkal tereljük el a figyelmet saját hangunkról, hogy védve legyünk az irodalmi térben.

Bár az olvasónak stratégiákat kell kialakítania, hogy hozzájusson, semmiképpen sem mondhatjuk azt, hogy a kötetből hiányozna a szó klasszikus értelmében vett propozicionális mondanivaló. A *Tíz perc szünet* című írás már-már pszichoanalitikusan (bár sajátos szemszögből) ábrázolja a tanárok világának egy szeletét; s nem hiányoznak

az olyan kétségkívül magvas gondolatok sem, mint pl. a következő: „mennyi életet, újtókézséget, erkölcsöt, remekművet pumpáltunk a szovjet szisztémába, amit a magyar túlélőképesség és alkotóerő kis híján feljavított és elviselhetővé tett”. (*Mi a kapitalizmus?* [100.]) Az író a hazai oktatás ügyéről jegyzi meg, hogy „a lukakat az aljából levágott csíkokkal faldozzák” (115.), és a groteszk hangvétel is szívesen látott vendége a kötetnek: „Gyerekek! Van egy rossz és egy jó hírem. Kis osztálytársatok, a Pisti meghalt az éjszaka, de aki ma a legjobban viselkedik, az megeheti az uzsonnáját.” (*Apokrif tanérvényítő* [112.]) A kötet bizonyos pontjain egészen hagyományos elbeszélői magatartással találkozhatunk: „ha egy ismeretlen városban gyorsan otthon szeretném érezni magam, akkor keresek egy antikváriumot” – írja nyilvánvalóan önmagáról a kötet narrátora (136.). S így a rengeteg töredékből és felduzzasztott kommentárból kirajzolódik egy kis életregény is, egy töredékes személyes narratíva, amelynek egyik csúcsa a *Hogyan lettem pokémon mester?* című elbeszélés – a kötet retorikája itt valóban működni kezd és már-már móríci magasságokba emelkedő ön-ironikus vallomássá teszi az egyszerű kis írást. Visszatérő személyes motívuma az írásoknak az elmúlás, az „azután mi lesz” érzése, a jövőbeli kudarc előrevetítése, amely háromszor is visszatér (*Kórisme múlt-, jelen- és jövő időben; Nem (a) fog fájni!; Ló, szárnyak nélkül*).

Az olvasót továbbra is zavarhatja, hogy többféle (egymásnak ellentmondani látszó) ars poetica is olvasható az írásokban (egyét már idéztünk), melyek sokszor elgondolkodtatnak az író szerepéről is. Íme, a második: „írni kell,

nagyon őszintén, az önbecsülésünket kockára téve, vallomásosan” (48.), mondja az író, majd elmarasztalóan szól azokról, akik szerint „az írónak nem igaza van, hanem ügyesen fogalmaz” (155.). Kovács Imre Attila kétségkívül ügyesen fogalmaz, megszállottan, „nyelvi fölénye” (106.) tudatában és taktikájában keresi és védelmezi az igazságot. Ebből fakadóan sokszor szenvedélyesebb hangon szólal meg, s közvetett módon megosztja velünk érzéseit, frusztrációit és félelmeit is. „A költő [...] mostanában szakdolgozatokat ír sörbe áztatott agyú egyetemisták helyett, pornográf novellákat izzad ki álneven egy színes újságba”, írja (65.), s „a szobrász megbízást kap, hogy elkészítsen egy háromméteres bronz hölgyöt, a muzsikus (eredetileg bim-bam csengőre írt) művét gyermek- és férfikar ordítja” (24.).

Megint túlzásokból kell kihámozni, de itt újra könnyebb közel férkőzni az írói szubjektumhoz, a stílus védőbástyája mögött újra felsejlik a tapasztaló, érző, valló ember. Ha kevés is a prózai-an egyértelmű mondanivaló (csak azért kérjük számon, mert végül is prózáról van szó), ha tetszetős függönyöket – vagy kezdeti metaforánknál maradványokat – von is elénk a burjánzó stílus, az író gondosságának köszönhetően mégis több esélyt kapunk. Az embert eltakaró kincsesfal – vérmérséklet szerint – lebontható (dekonstruálható akár) vagy megkerülhető (mint a téma); ha mégsem, kényelmes rések vannak rajta, melyeken át legalább részlegesen megismerhetjük az alkotót magát; s akit maga a fal érdekel inkább, az is megtalálja a maga örömet.

(Arcus, Vác, 2011)